

تحلیل عوامل فردی و محیطی مؤثر بر توسعه کارآفرینی دانشجویان کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا

مریم یوسفی محمدی

دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

فائزه گلی^۱

دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

رضا موحدی

دانشیار، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

چکیده

تحقیق حاضر از نوع توصیفی - پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش را ۲۰۰ نفر از دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا تشکیل دادند؛ که با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۱۲۰ نفر انتخاب شدند. داده ها با استفاده از ابزار پرسشنامه محقق ساخته گردآوری شدند. پرسشنامه در چهار بخش شامل ۷۶ سؤال باز و بسته طراحی گردید. به منظور بررسی روایی پرسشنامه از نظرات متخصصان مربوطه استفاده شد و به منظور سنجش پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که برای بخش‌های مختلف پرسشنامه بالاتر از ۰/۸۷ به دست آمد. نتایج نشان داد بین جنسیت و مقطع تحصیلی با میزان کارآفرینی رابطه معنی داری وجود دارد. همچنین بین توانایی های فردی دانشجویان از جمله انعطاف پذیری، تلاش و پشتکار، رهبری با میزان کارآفرینی رابطه معنی داری در سطح خطای ۰/۰۱ مشاهده شد. همچنین نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون نشان داد که متغیرهایی مانند رهبری گروه، انعطاف پذیری، تلاش و پشتکار و مهارت قادرند ۰/۴۱ درصد از تغییرات متغیر وابسته کارآفرینی را تبیین کنند.

واژه‌های کلیدی: توسعه کارآفرینی، عوامل محیطی و فردی، دانشجویان کشاورزی.

مقدمه

امروزه نیاز به دانشجویان و دانش‌آموختگان کارآفرین افزایش یافته و هدف بسیاری از دانشگاه‌های معتبر جهان پرورش دانشجویان و در نتیجه دانش‌آموختگان کارآفرین است. لذا این مقوله به‌عنوان دستور کار ملی به‌منظور توسعه کارآفرینی مورد توجه سیاست‌گذاران و دانشگاه‌های کشورها قرار گرفته است. با عنایت به این مسائل یکی از مباحث مهم در بحث کارآفرینی تقویت رفتارهای کارآفرینانه در دانشجویان می‌باشد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۰).

به این منظور کارآفرینان باید ویژگی‌های مختلفی را دارا باشد (Matviuk, 2010). این عوامل فردی یا شخصیتی ساختارهایی برای تشریح ویژگی‌های رفتاری افراد مختلف هستند و به تشریح این موضوع که چرا افراد مختلف، به یک موقعیت مشابه و یکسان، واکنش‌های متفاوت نشان می‌دهند، کمک می‌کنند (David & Kerry, 2003). مهم‌ترین مؤلفه‌های مورد توافق محققان درباره عوامل فردی توفیق طلبی، خطرپذیری، استقلال‌طلبی، خلاقیت و مرکز کنترل درونی می‌باشند (احمدپورداریانی، ۱۳۹۳).

از طرف دیگر آنچه مسلم است این‌که اگر تمامی شرایط و عوامل فردی هم مساعد باشد، موفقیت حاصل نخواهد شد مگر آن‌که عوامل محیطی به شکل مطلوبی فراهم شوند (حاجی قربانی، ۱۳۸۹). به همین دلیل در تربیت افراد کارآفرین و هدایت آن‌ها به سمت موفقیت دو گروه از عوامل مدنظر قرار می‌گیرند: یکی از رویکردها، ویژگی‌ها و رفتار کارآفرینانه فرد و دیگری عواملی که محیط را برای فعالیت کارآفرینانه مساعد می‌کنند (راز قندی و درانی، ۱۳۸۸) در عامل اول (دیدگاه روان‌شناختی) ویژگی‌های کارآفرینان را برای فرد بیان کرده و راه‌های کسب این توانمندی‌ها و ویژگی‌ها را به او نشان می‌دهند تا فرد با کسب توانایی‌های فردی دست به فعالیت‌های کارآفرینانه بزند؛ اما عامل دوم (دیدگاه جامعه‌شناختی) محیط را متناسب با فعالیت کارآفرین تنظیم کرده و با انواع تسهیلات، حمایت‌ها و تشویق‌ها جامعه را برای فعالیت افراد خلاق و کارآفرین مهیا می‌کند (جهانگیری و کلانتری، ۱۳۸۷). شناخت این ویژگی‌ها و ارائه آن‌ها در یک فرآیند آموزشی به‌طور زیادی تمایل کارآفرینانه فراگیران را تغییر داده، امکان خوداشتغالی آن‌ها را بیشتر کرده، اطمینانی برای افرادی که قصد شروع کسب‌وکار رادارند فراهم می‌کند و در نهایت احتمال موفقیت کارآفرینانه آن‌ها را افزایش می‌دهد (Elisa & Mike, 2006).

(Sorheim & Rasmosen 2006) در مطالعه‌ای با عنوان آموزش کاربرد کارآفرینی به این نتیجه رسیدند که لازمه بروز رفتارهای کارآفرینانه، پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه در محیط‌های آموزشی مانند دانشگاه‌ها است و در مطالعه‌ای که در پنج دانشگاه کشور سوئد انجام گرفت، نشان دادند، انتظارات و ادراکات افراد از محیط بر میزان ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان و در نتیجه بروز رفتار کارآفرینانه تأثیر می‌گذارند.

اردکانی و همکاران (۱۳۸۹) در بررسی ارتباط بین خلاقیت و رفتار کارآفرینانه نشان داد که رابطه معنی‌داری بین خلاقیت افراد به‌عنوان یکی از ویژگی‌های کارآفرینانه و رفتار کارآفرینانه وجود دارد. به‌عبارت‌دیگر آنان یکی از پایه‌های رفتار کارآفرینانه را خلاقیت می‌دانند.

سعیدی مهرآبادی و مهتدی (۱۳۸۷) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر آموزش کارآفرینی بر توسعه رفتارهای کارآفرینانه در وزارت کار پرداخته است. نتایج به‌دست‌آمده از مطالعه وی نشان می‌دهد که برگزاری دوره‌های کارآفرینی تأثیرات مثبتی بر بروز رفتارهای کارآفرینانه در وزارت کار داشته است. به‌گونه‌ای که شرکت در دوره‌های یادشده باعث تحریک فراگیران نسبت به تغییر وضعیت شغلی خود شده و تلاش می‌کنند خود را به سطوح بالاتر برسانند. بارانی و همکاران (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر آموزش کارآفرینی بر رفتار کارآفرینانه دانشجویان رشته مهندسی صنایع دانشگاه پیام نور کرمانشاه پرداخته‌اند. نتایج به‌دست‌آمده از مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که ارتباط مثبت و معنی‌داری بین نگرش درباره کارآفرینی، هنجارهای ذهنی، باور به خودکارآمدی و رفتار کارآفرینانه وجود دارد. زالی و همکاران (۱۳۸۶) در مقاله‌ای به ارزیابی مشخصه‌های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه مازندران پرداخته‌اند. نتایج به‌دست‌آمده از مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد از نمونه‌های بررسی‌شده تنها ۲۱ درصد دانشجویان ویژگی‌های کارآفرینانه داشته و در این میان در مقایسه با سایر ویژگی‌ها، ویژگی عزم و اراده در نزد دانشجویان این دانشگاه بیشتر ملاحظه می‌شود و امتیاز ویژگی‌های توفیق طلبی، استقلال‌طلبی، خطرپذیری و خلاقیت دانشجویان، فاصله کمی با حداقل امتیاز قابل قبول دارند. (Franke & Luthje 2004) بیان کردند که هم عوامل محیطی کلان (همانند بازار و سیاست‌های دولت) و هم عوامل محیطی خرد (مثل دانشگاه) برای ایجاد کسب‌وکار جدید بسیار مهم هستند. بسیاری از پژوهشگران پیشنهاد می‌کنند که در مطالعات در خصوص قصد کارآفرینی به‌جای محیط واقعی بهتر است که تصورات و برداشت فرد از محیط مورد مطالعه قرار گیرد زیرا انتظار می‌رود که تصورات فرد از محیط بیشتر از محیط واقعی بر قصد کارآفرینی تأثیرگذار باشد. یک فرد بر اساس تصورات و برداشت شخصی خود درباره محیط پیرامون می‌تواند تصمیم بگیرد که آیا یک کسب‌وکار جدید را شروع نماید یا خیر (Kristiansen & Indarti, 2004)؛ (Koellinger et al., 2007) از جمله عوامل محیطی مهم موانع ادراک‌شده حمایت‌های ادراک‌شده می‌باشند. بر اساس حمایت ادراک‌شده اگر افراد تصور نمایند که محیط کسب‌وکار مناسب بوده ممکن است متمایل باشند که به فعالیت‌های کارآفرینی وارد شوند. این فرایند به‌عنوان اثر تحریک‌کننده معروف است. مثلاً یک محیط دانشگاهی حمایت‌کننده به‌گونه‌ای قصد دانشجویان را برای کارآفرین شدن تحریک می‌کند و آن‌ها را به‌سوی تدوین و اجرای طرح‌های کارآفرینی تشویق می‌کند. وقتی دانشجویان تصور می‌کنند که محیط از جمله محیط دانشگاه و شرایط

اقتصادی و سیاسی از فعالیت‌های کارآفرینی حمایت می‌کنند آن‌ها بیشتر احتمال دارد که اقدام به ایجاد کسب‌وکار کنند. از طرف دیگر وقتی آن‌ها محیط را برای کارآفرینی نامساعد تصور می‌کنند (مثلاً شرایط گرفتن وام و اعتبارات بسیار محدودکننده و مشکل و یا موانع بسیار زیادی برای ورود به بازار وجود داشته باشد) آن‌ها به‌رغم نگرش مثبت به کارآفرینی، تمایل کمتری برای ایجاد کسب‌وکار جدید دارند (Luthje & Franke, 2004; Schwarz et al., 2009). همچنین مطالعات نشان می‌دهد که حمایت از سوی اعضای خانواده، آشنایان و دوستان با توسعه کارآفرینی ارتباط دارد (Davidson & Honig, 2003) (Ismail et al 2009) گزارش دادند که قصد کارآفرینی دانشجویان مالزی ارتباط مثبتی با حمایت ادراک‌شده از طرف خانواده دارد؛ اما آن‌ها رابطه معنی‌داری بین دیگر حمایت‌ها و موانع محیطی ادراک‌شده با قصد کارآفرینی پیدا نکردند. رحمانیان و همکاران (۱۳۹۱) دریافته‌اند که ادراکات دانشجویان از محیط کارآفرینانه دانشگاه بر تقویت رفتارهای کارآفرینانه آنان تأثیرگذار می‌باشند.

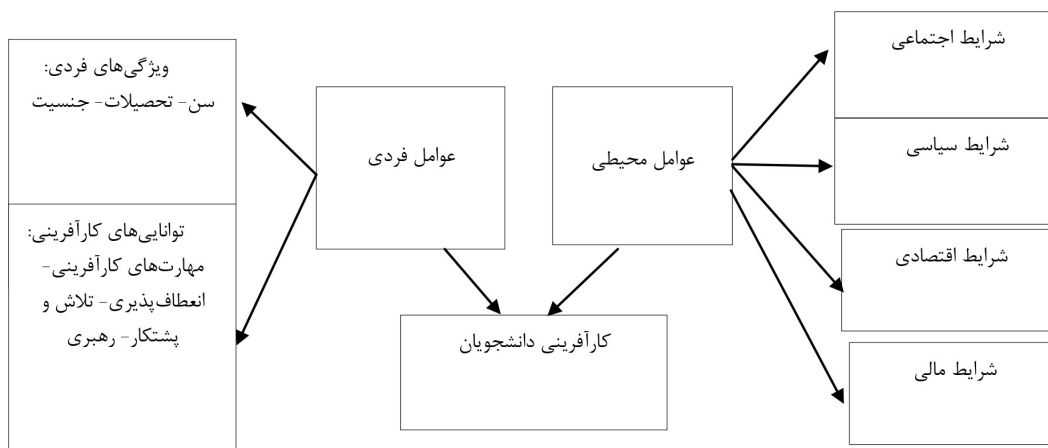
مطالعه (Turker & selcuk 2009) در ترکیه نشان داد که عامل محیط دانشگاهی و عامل ساختار حمایت‌کننده (مثلاً شرایط اقتصادی که فرصت‌های زیادی برای کارآفرینان فراهم می‌سازد) قصد کارآفرینی دانشجویان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. (Sorheim & Rasmusen 2006) در مطالعه‌ای با عنوان آموزش کاربردی کارآفرینی، به این نتیجه رسیدند که لازمه بروز رفتارهای کارآفرینانه، پرورش ویژگی‌های کارآفرینانه در محیط‌های آموزشی مانند دانشگاه‌ها است و در مطالعه‌ای که در پنج دانشگاه کشور سوئد انجام داده‌اند، بیان می‌دارند که انتظارات و ادراکات افراد از محیط بر میزان ویژگی‌های کارآفرینانه دانشجویان و در نتیجه بروز رفتار کارآفرینانه در بین آنان تأثیر می‌گذارد.

(Galloway 2005) در تحقیقی بر روی ۵۱۹ نفر از دانشجویان چهار دانشگاه اسکاتلند دریافت که آموزش کارآفرینی برافزایش مهارت‌های دانشجویان در خلاقیت توانایی کار گروهی و اعتمادبه‌نفس و همچنین مهارت‌های ارتباطی و مدیریت اثرگذار بوده است.

صیف و همکاران (۱۳۹۳) در یک مطالعه نشان دادند که متغیرهایی چون عوامل ذهنی، اجتماعی، تجربه کارآفرینی، خودکارآمدی و تحمل ریسک از مهم‌ترین عواملی هستند که بر روی کارآفرین شدن اثر می‌گذارند. (Santon 2010) در مطالعه خود به این نتیجه رسید که هنجارهای اجتماعی بر کارآفرین شدن تأثیر دارد. همچنین نشان داد که اگر هنجارهای اجتماعی با فعالیت‌های کارآفرینی همسو باشد، افراد نگرش مطلوبی نسبت به کارآفرین شدن خواهند داشت.

(Karimi et al. 2012) نیز در مطالعه‌ای دریافته‌اند که حمایت از سوی خانواده و آشنایان و نیز حمایت دانشگاهی بر قصد کارآفرینی دانشجویان تأثیر مثبت دارد. این در حالی است که فردگرایی، جمع‌گرایی، حمایت و موانع محیطی اثری بر کارآفرین شدن دانشجویان ندارد. (Schovarz et al 2009). دریافته‌اند که تصور مثبت از محیط دانشگاه در زمینه تشویق کارآفرینی منجر به تمایل بیشتر دانشجویان برای شروع کسب‌وکار مربوط به خود در آینده می‌شود. آن‌ها بیان کردند که در بین موانع و حمایت‌های ادراک‌شده فقط محیط دانشگاه به‌عنوان پیش‌بینی‌کننده قصد کارآفرینانه دانشجویان اتریشی عمل می‌کند. همچنین (Turker & Selkok 2009) در ترکیه نشان دادند که محیط دانشگاهی و عامل ساختار حمایتی کارآفرین شدن دانشجویان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. یعقوبی فرانی و همکاران (۱۳۹۳) نیز نشان دادند که بین خصوصیات شخصیتی، وضعیت اقتصادی و شرایط اجتماعی - فرهنگی زنان با میزان کارآفرینی زنان روستایی رابطه دارد.

با توجه به پیشینه‌ی بررسی‌شده، به نظر می‌رسد طراحی چارچوبی برای بررسی ارتباط بین عوامل فردی و محیطی با ویژگی‌های کارآفرینانه و در نهایت بروز رفتار کارآفرینانه اهمیت خاصی دارد. الگوی مفهومی پژوهش به‌صورت نگاره ۱ طراحی شده است.

نگاره ۱. عوامل فردی و محیطی مؤثر بر کارآفرینی دانشجویان کشاورزی

اهداف تحقیق

هدف کلی تحقیق، تحلیل عوامل فردی و محیطی مؤثر بر توسعه کارآفرینی دانشجویان کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا است که در راستای حصول به این هدف، اهداف اختصاصی زیر دنبال می‌شود:

- شناسایی مهم‌ترین ویژگی‌های فردی- کارآفرینانه مؤثر بر کارآفرینی دانشجویان کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا.
- شناسایی مهم‌ترین عوامل فردی مؤثر بر کارآفرینی دانشجویان کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا.
- شناسایی و تحلیل عوامل محیطی مؤثر بر کارآفرینی دانشجویان کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا.
- تعیین رابطه بین عوامل فردی و محیطی با کارآفرینی دانشجویان کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا.

روش پژوهش

این تحقیق از نوع توصیفی - پیمایشی است و جامعه آماری این پژوهش را ۲۰۰ نفر از دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد کشاورزی سال ۱۳۹۴ دانشگاه بوعلی سینا تشکیل می‌دهند. در انتخاب نمونه با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۱۲۰ نفر انتخاب شدند.

$$n = \frac{Nt^2s^2}{Nd^2 + t^2s^2} \quad n = \frac{200 \times (1.96^2) \times (1.26^2)}{200 \times (0.05^2) + (1.96^2) \times (1.26^2)} \cong 120$$

داده‌های موردنیاز پژوهش با استفاده از ابزار پرسشنامه محقق ساخته گردآوری شدند. سؤالات پرسشنامه در چهار بخش شامل ویژگی‌های فردی پاسخگویان (۷ گویه)، ویژگی‌های فردی کارآفرینی (۲۶ گویه)، سؤالات مربوط به عوامل محیطی (۲۶ گویه) و درنهایت سؤالات مربوط به سنجش میزان کارآفرینی دانشجویان (۱۷ گویه) طراحی گردید. در این تحقیق برای مشخص کردن روایی سؤالات، پرسشنامه در اختیار متخصصان مربوطه قرار گرفته و به‌منظور سنجش میزان پایایی سؤالات پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد (جدول ۱).

تجزیه و تحلیل داده‌ها هم به‌صورت توصیفی با استفاده از آماره‌های میانگین، درصد، فراوانی و ضریب تغییرات و هم به‌صورت تحلیلی با استفاده از همبستگی کرامر، پیرسون و کندال تاو بی و همچنین تحلیل رگرسیون چندگانه برای مشخص شدن مهم‌ترین ویژگی‌های محیطی مؤثر بر کارآفرینی انجام گردید.

جدول ۱. ضریب آلفای کرونباخ بخش‌های مختلف پرسشنامه

متغیرها	ضریب آلفای کرونباخ
ویژگی‌های فردی کارآفرینی	۰/۹۰
سؤالات مربوط به عوامل محیطی	۰/۸۹
میزان کارآفرینی دانشجویان	۰/۸۷

یافته‌ها

یافته‌های به‌دست‌آمده در این مطالعه گویای این است که از تعداد ۱۲۰ نفر شرکت‌کننده در این بررسی، ۴۷/۵ درصد مرد و ۵۲/۵ درصد زن می‌باشند که میانگین سنی این تعداد ۶۵/۸ درصد بین ۲۵-۲۰ سال و ۳۴/۲ درصد بین ۳۰-۲۵ سال بوده است. همچنین مشخص گردید که بیشترین افراد تحت مطالعه در رشته ترویج و آموزش کشاورزی ۱۵/۸ درصد مشغول به تحصیل هستند. از سوی دیگر ۵۸/۳ درصد در مقطع کارشناسی و ۴۰/۸ درصد در مقطع کارشناسی ارشد در حال تحصیل می‌باشند.

سنجش توانایی‌های فردی کارآفرینی دانشجویان

میزان توانایی‌های فردی کارآفرینی دانشجویان از طریق ۹ متغیر و ۲۶ گویه به شکل طیف پنج‌قسمتی لیکرت از خیلی زیاد تا خیلی کم موردبررسی قرار گرفت.

درنهایت نتایج برحسب میانگین و انحراف معیار گزارش و سپس اولویت‌بندی گردید. همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود تنها متغیر میزان مهارت‌های فردی دانشجویان با میانگین کلی ۳/۲۷۶، مقداری بالاتر از میانگین داشته و در اولویت اول قرار گرفته است ولی سایر متغیرهای فردی پایین‌تر از مقدار میانگین داشته‌اند.

جدول ۲. میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات گویه‌های توانایی فردی

رتبه	انحراف معیار	میانگین	گویه	توانایی‌های کارآفرینی
۱	۱/۱۴۶	۳/۷۸	تجربه کارآفرینی	مهارت‌های فردی
	۰/۹۵۰	۲/۳۵	توانایی برقراری روابط بین فردی	
	۰/۹۴۹	۳/۷۰	اطلاع از مهارت‌های سازمانی	
		۳/۲۷	میانگین	
۵	۰/۹۶۱	۲/۱۸	میزان تأثیر تحصیلات و آموزش در کارآفرینی	ویژگی‌های خانوادگی
	۱/۰۲۴	۲/۶۰	میزان تأثیر سن بر کارآفرین بودن	
	۰/۹۴۴	۲/۰۹	میزان تأثیر خانواده در کارآفرین بودن	
		۲/۲۹	میانگین	
۷	۱/۰۵۲	۲/۴۴	نیاز به توفیق	انگیزه
	۰/۹۱۰	۲/۱۴	میزان عزم و اراده برای انجام کارها	
	۰/۸۸۱	۱/۹۳	نیاز به استقلال	
		۲/۱۷	میانگین	
۸	۰/۹۲۰	۲/۰۴	انعطاف‌پذیر بودن	انعطاف‌پذیری
	۰/۸۷۹	۲/۳۷	توانایی تغییر سریع تفکر برای انجام کار	
	۰/۸۸۵	۱/۸۸	تمایل به تبعیت از قانون	
		۲/۱۵	میانگین	
۹	۰/۶۸۲	۱/۳۵	پشتکار برای موفقیت در کارها	پشتکار
	۰/۸۶۲	۱/۷۲	تلاش زیاد جهت تحقق خواسته	
	۰/۹۷۶	۱/۸۳	تلاش برای تغییر وضعیت فعلی	
		۱/۶۳	میانگین	
۴	۰/۹۶۱	۲	اطلاعات از تمامی جزئیات کار	میزان نوآوری
	۱/۱۲۴	۳/۱۲	توانایی تصمیم‌گیری حتی بر اساس اطلاعات ناقص	
	۰/۷۸۹	۲	توانایی فهرست کارها	
		۲/۳۷	میانگین	
۲	۱/۱۹۴	۳/۲۱	اطمینان از دسترسی به منابع و تجهیزات	قدرت تصمیم‌گیری
	۱/۰۷۲	۲/۱۷	تعیین اولویت برای کارها	
	۱/۱۱۱	۲/۴۱	ادامه کار حتی در طولانی‌مدت	
		۲/۵۹	میانگین	
۶	۰/۸۵۶	۱/۹۲	تفکر مثبت در خصوص نتیجه کار	هدف‌گرایی
	۱/۲۹۶	۲/۵۲	فدا کردن آسایش جهت رسیدن به هدف	
		۲/۲۲	میانگین	
۳	۱/۱۳۷	۲/۴۶	مطرح کردن افکار و اندیشه‌های خود در گروه	قدرت رهبری
	۱/۰۹۲	۲/۴۷	سرعت در انجام کار	
	۱/۰۷۰	۲/۲۸	نفوذ در دیگران	
		۲/۴۰	میانگین	

سنجش عوامل محیطی مؤثر بر کارآفرینی دانشجویان

از سوی دیگر در جدول ۳، بررسی شاخص‌های محیطی مؤثر بر کارآفرینی دانشجویان چهار شاخص در قالب ۲۶ گویه از نوع طیف پنج‌قسمتی لیکرت مشخص گردید که شاخص حمایت مالی با میانگین کلی ۳/۱۷، شاخص حمایت سازمانی و دولتی با میانگین کلی ۳/۱۱ و شاخص اجتماعی با میانگین کلی ۳/۰۸ به ترتیب اولویت‌های یک تا سه را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۳. میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات گویه‌های محیطی

رتبه	انحراف معیار	میانگین	گویه	شاخص‌های محیطی
۳	۰/۹۵۴	۲/۲۲	گرایش عمومی نسبت به کارآفرینی	اجتماعی
	۱/۱۹۱	۳/۶۰	میزان دسترسی به کارآفرینان مجرب	
	۱/۰۶۶	۳/۴۲	میزان شناخت نسبت به عملکرد کارآفرینان موفق	
	۱/۰۹۵	۳/۱۰	میزان الگوپذیری از کارآفرینان موفق	
		۳/۰۸	میانگین	
۴	۱/۰۰۸	۳/۰۱	میزان تنوع فعالیت‌ها و مشاغل اقتصادی در جامعه	اقتصادی
	۱/۰۹۲	۲/۷۶	قدرت چانه‌زنی	
	۰/۹۸۲	۲/۶۰	فشار ناشی از محصولات جانشین	
	۱/۰۹۴	۲/۸۸	میزان ارتباطات میان رقبای موجود	
	۱/۲۵۳	۳/۱۰	غنی بودن وضعیت صنایع	
	۱/۱۷۵	۲/۹۳	دسترسی به عرضه‌کنندگان و مشتریان یا بازارهای جدید	
		۲/۸۸	میانگین	
۱	۱/۲۷۰	۳/۴۹	حمایت مالی صنعت از دانشگاه	حمایت‌های مالی
	۱/۳۰۸	۳/۲۷	سرمایه‌گذاری در سرمایه‌های کوچک و مخاطره‌آمیز	
	۱/۲۹۶	۳/۱۳	دسترسی به منابع مختلف مالی	
	۱/۴۷۹	۳/۳۸	دسترسی به وام‌های کم‌بهره	
	۱/۴۳۰	۳/۳۰	تمایل مؤسسات مالی برای تأمین مالی کارآفرینان	
	۱/۴۰۰	۳/۰۸	وجود برنامه تضمین اعتبار برای شرکت‌های نوپا	
	۱/۲۴۷	۲/۸۰	رقابت در میان مؤسسات مالی	
	۱/۲۴۰	۳/۰۱	مشاوره و خدمات حمایتی برای پروژه‌های کارآفرینان	
	۱/۲۴۳	۳/۲۳	تسهیلات حمایتی برای کارآفرینی	
	۱/۳۷۹	۳/۰۸	مهیا بودن عوامل تولید برای کارآفرینی	
	۱/۳۶۵	۳/۱۱	وجود مشوق‌ها و معافیت‌های مالیاتی برای کارآفرینی	
		۳/۱۷	میانگین	
۲	۱/۲۸۰	۲/۶۶	محدودیت‌های واردات و صادرات	سازمانی و دولتی
	۱/۲۶۶	۳/۳۳	اطلاع از مقررات و قوانین ورشکستگی	
	۱/۲۶۳	۳/۲۸	اطلاع از تشریفات اداری برای ثبت‌نام و کسب مجوز برای کارآفرینی	
	۱/۲۶۸	۳/۰۷	وجود قوانین حمایت از حق مالکیت برای کارآفرینی	
	۱/۲۷۸	۳/۲۵	اطلاع از قوانین و مقررات حمایت از فعالیت‌های کارآفرینانه	
		۳/۱۱	میانگین	

بررسی میزان کارآفرینی در بین دانشجویان کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا

در بررسی میزان کارآفرینی دانشجویان کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا در مجموع ۱۷ گویه با توجه به پرسشنامه استاندارد کلارک (۲۰۰۴) در قالب گویه های پنج قسمتی کاملاً موافق تا کاملاً مخالف طراحی و نتایج برحسب درصد گزارش گردید. همان طور که در جدول ۴ مشاهده می گردد میزان کارآفرینی در سه سطح بالا، متوسط و عدم کارآفرینی تقسیم بندی گردید. نتایج گویای این مسئله است که میزان کارآفرینی در بین دانشجویان در سطح بالایی (۶۳/۸۳ درصد) است.

جدول ۴. میزان کارآفرینی دانشجویان کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا

مقدار کل %	عدم کارآفرینی %	سطح متوسط %	سطح بالا %	گویه
۱۰۰	۸/۳	۲۰/۸	۷۰/۹	خود را فردی خلاق می دانم.
۱۰۰	۸/۳	۲۷/۵	۶۴/۲	من احساس می کنم که بایستی یک خدمت استثنایی به جهان ارائه کنم.
۱۰۰	۲۱/۷	۲۸/۳	۵۰	گاهی اوقات حاضرم به خاطر سود بیشتر ریسک های بالاتری را بپذیرم.
۱۰۰	۳/۳	۱۵	۸۱/۷	وقتی حاضرم به ریسک های بالاتری دست بزنم که ارزش آن را داشته باشد.
۱۰۰	۲۰	۲۶/۷	۵۳/۳	برای کسب وضعیت بهتر حاضرم ریسک کنم حتی اگر از وضع فعلی خود راضی باشم.
۱۰۰	۲۰	۱۲/۵	۶۷/۵	خودم در موفقیت هایم مؤثرم.
۱۰۰	۱۰	۱۳/۳	۷۶/۷	موفق شدن حاصل زحمت کشیدن است نه شانس.
۱۰۰	۱۰/۸	۱۴/۲	۷۵	سرانجام، هر کس به موفقیت و احترامی که شایسته آن است خواهد رسید.
۱۰۰	۱۸/۴	۲۸/۳	۵۳/۳	گاهی اوقات به قدری ایده های نو دارم که نمی دانم کدام را انتخاب کنم.
۱۰۰	۱۰	۲۴/۱	۶۵/۹	از صرف وقت خود بر روی ایده های جدید لذت می برم، حتی اگر این ایده ها جنبه علمی نداشته باشد.
۱۰۰	۱۰/۹	۳۵/۸	۵۳/۳	به جز کاربرد رایج وسایل معمولاً می توانم کاربردهای دیگری هم برای آن ها پیدا کنم.
۱۰۰	¼	۲۲/۵	۷۳/۴	در حل مسائل، شیوه های رفع ابهام را جست و جو می کنم.
۱۰۰	۲۱/۷	۲۷/۵	۵۰/۸	به حل مسائل پیچیده علاقه مندم.
۱۰۰	۳۲/۵	۲۵	۴۲/۵	به سروکار داشتن با وضعیت های مبهم علاقه مندم.
۱۰۰	۳/۳	۱۵	۸۱/۷	به توانایی خودم برای تحقق هدف ها معتقدم.
۱۰۰	۱۱/۷	۲۰	۶۸/۳	در برابر مشکلات اغلب راه حل های سازنده ای پیشنهاد می کنم.
۱۰۰	۱۵/۸	۲۷/۵	۵۶/۷	من اغلب ایده های بهتری را مطرح می کنم، حتی وقتی که هیچ کاری انجام نمی دهم.
۱۰۰	۱۳/۵۹	۲۲/۵۸	۶۳/۸۳	میزان درصد کارآفرینی دانشجویان کشاورزی

بررسی همبستگی عوامل محیطی و فردی با کارآفرینی دانشجویان کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا

در این بخش از مطالعه به منظور بررسی اثرات هر یک از ویژگی های فردی، عوامل محیطی و توانایی های کارآفرینی به عنوان متغیر مستقل بر میزان کارآفرینی دانشجویان به عنوان متغیر وابسته از ضرایب همبستگی کرامر، پیرسون و کندال تاو بی استفاده گردید. نتایج به دست آمده از بررسی همبستگی بین جنسیت و مقطع تحصیلی با میزان کارآفرینی دانشجویان وجود رابطه معنی دار در سطح ۰/۰۵ را نشان داد. نتایج به دست آمده از بررسی همبستگی بین گرایش تحصیلی و سن با میزان کارآفرینی دانشجویان وجود رابطه معنی دار در سطح ۰/۰۱ را نشان داد (جدول ۵).

جدول ۵. همبستگی بین ویژگی‌های فردی دانشجویان با کارآفرینی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب همبستگی	مقدار ضریب	سطح معنی‌داری
جنسیت	میزان کارآفرینی	کرامر	۰/۳۰۵	۰/۰۲۲
مقطع تحصیلی	میزان کارآفرینی	کرامر	۰/۱۹۸*	۰/۰۰۶
گرایش تحصیلی	میزان کارآفرینی	کرامر	۲/۴۰۳**	۰/۰۰۸
سن	میزان کارآفرینی	پیرسون	۰-/۱۰۲*	۰/۰۰۴

** و * به ترتیب معنی‌داری در سطح اطمینان ۰/۰۱ و ۰/۰۵

همچنین در بررسی میزان همبستگی میان متغیرهای توانایی فردی با کارآفرینی دانشجویان طبق نتایج حاصل از جدول ۶ مشخص شد که بین مهارت‌های کارآفرینی، انعطاف‌پذیری، تلاش و پشتکار، رهبری گروه، با میزان کارآفرینی رابطه معنی‌داری در سطح ۰/۰۱ وجود دارد.

جدول ۶. نتایج همبستگی بین توانایی‌های فردی با میزان کارآفرینی دانشجویان

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب همبستگی	مقدار ضریب	سطح معنی‌داری
مهارت کارآفرینی	میزان کارآفرینی	کندال تاو بی	۰/۲۳۷	*۰/۰۰۹
خانواده گرایی	میزان کارآفرینی	کندال تاو بی	۰/۱۱۲	۰/۲۲۳
انعطاف‌پذیری	میزان کارآفرینی	کندال تاو بی	۰/۴۲۱	*۰/۰۰۰
تلاش و پشتکار	میزان کارآفرینی	کندال تاو بی	۰/۱۹۵	*۰/۰۳۳
رهبری گروه	میزان کارآفرینی	کندال تاو بی	۰/۵۴۲	*۰/۰۰۰

* معنی‌داری در سطح اطمینان ۰/۰۱

در بخش دیگری از این مطالعه به بررسی همبستگی بین متغیرهای محیطی و میزان کارآفرینی دانشجویان پرداخته شده است. نتایج به‌دست‌آمده در جدول ۷ نشان‌دهنده این مطلب است که در بین هیچ‌کدام از عوامل محیطی با کارآفرینی دانشجویان رابطه معنی‌دار دیده نمی‌شود.

جدول ۷. همبستگی بین کارآفرینی و متغیرهای محیطی

متغیر مستقل	متغیر وابسته	ضریب همبستگی	مقدار ضریب	سطح معنی‌داری
شرایط اجتماعی	میزان کارآفرینی	کندال تاو	۰/۰۷۸	۰/۳۹۹
شرایط اقتصادی	میزان کارآفرینی	کندال تاو	۰/۰۸	۰/۵۱۱
حمایت مالی	میزان کارآفرینی	کندال تاو	۰-/۱۱۴	۰/۲۱۴
حمایت سیاسی	میزان کارآفرینی	کندال تاو	-/۰۰۵	۰/۹۶۰

تحلیل رگرسیون چندگانه

در این تحقیق برای بیان میزان تغییرات و تعیین معادله میزان کارآفرینی دانشجویان کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا به‌عنوان متغیر وابسته، با متغیرهای مستقلی (توانایی‌های فردی) وارد رگرسیون شدند که در تحلیل همبستگی، همبستگی معنی‌داری با متغیر وابسته داشتند. برای تجزیه و تحلیل رگرسیون چند متغیره از تحلیل رگرسیون چندگانه به روش گام‌به‌گام استفاده شد. در این رگرسیون، بر اساس بتای استاندارد به‌دست‌آمده متغیرهای رهبری گروه، انعطاف‌پذیری، تلاش، پشتکار و مهارت متغیرهایی بوده‌اند که بیشترین سهم را در میزان تغییرات متغیر وابسته داشته‌اند و متغیرهای مذکور در مدل نهایی باقی‌مانده و بقیه متغیرها

از معادله حذف شدند. به‌طور کلی متغیرهای منظور شده در تحلیل رگرسیون ۴۱ درصد تغییرات واریانس متغیر وابسته را بیان می‌کنند معادله رگرسیونی نیز با توجه به مقدار ثابت و ضرایب به‌دست‌آمده (ضریب استاندارد نشده) در جدول ۸ به‌صورت زیر مشخص گردید:

$$Y = 58.392 + 0.410(X1) + 0.421(X2) + 0.147(X3) + 0.523(X4)$$

جدول ۸. نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه به‌منظور تعیین متغیرهای فردی در تبیین کارآفرینی

گام	متغیرهای مستقل	B	SD	(β)	T	P
*	عدد ثابت	۵۸/۳۹	۱/۹۴۸	-	۲۹/۹۷۲	۰/۰۰۰
اول	رهبری گروه	۰/۴۱۰	۰/۰۵۱	۰/۴۰۳	۷/۹۷۰	۰/۰۰۰
دوم	انعطاف‌پذیری	۰/۴۲۱	۰/۰۸۹	۰/۲۵۰	۴/۷۱۶	۰/۰۰۰
سوم	تلاش و پشتکار	۰/۱۴۷	۰/۰۳۴	۰/۲۳۸	۴/۲۷۳	۰/۰۰۰
چهارم	مهارت	۰/۵۲۳	۰/۱۴۱	۰/۱۶۴	۳/۷۲۱	۰/۰۰۰

R = 0.641, R²=0.410, R² Adjusted= 0.401, F = 44.001

اما قضاوت در مورد سهم و نقش هریک از ۴ متغیر مذکور در تبیین متغیر وابسته را باید به مقادیر بتا (ضریب استاندارد شده) واگذار کرد، زیرا این مقادیر امکان مقایسه و تعیین سهم نسبی هریک از متغیرها را فراهم می‌سازد. بر این اساس سهم رهبری بیشتر از سایر متغیرهای وارد شده به معادله رگرسیونی است، زیرا بر پایه بتای به‌دست‌آمده (۰/۴۰۳) برای رهبری گروه، به ازای یک واحد تغییر در انحراف معیار به‌اندازه ۰/۴۰۳ در انحراف معیار متغیر وابسته تغییر ایجاد می‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

کارآفرینی نقش مهمی در به حرکت درآوردن موتور توسعه اقتصادی دارد و می‌تواند عامل مهمی در یک کشور محسوب شود. در این پژوهش به‌منظور شناسایی و بررسی میزان توانایی فردی و عوامل محیطی نتایج نشان داد که در بخش توانمندی فردی از نظر دانشجویان تحت بررسی، افراد ترجیح می‌دهند که موقعیت فعلی خود را به‌منظور دستیابی به موقعیت بهتر از لحاظ شغلی و اجتماعی تغییر دهند و در این راستا حاضر به فدا نمودن راحتی و آسایش خود در راستای رسیدن به هدف موردنظر می‌باشند. از سوی دیگر دانشجویان بیان کردند که برای دستیابی به اهداف موردنظر حاضر به تلاش و پشتکار فراوان می‌باشند. این مسئله نشان می‌دهد که با توجه به وضعیت بیکاری فعلی در بین قشر تحصیل کرده، آن‌ها تمایل زیادی به تغییر موقعیت خود در هر شرایطی می‌باشند.

از سوی دیگر در بررسی متغیرهای محیطی نیز نتایج گویای این مطلب است که برای کارآفرین شدن عوامل متعدد محیطی زیادی وجود دارد که می‌تواند کارآفرین شدن را تحت تأثیر خود قرار دهد. از جمله محدودیت‌های موجود بر سر راه واردات و صادرات، نیازمند بودن به برنامه‌هایی جهت تضمین منابع مالی و اعتباری به‌ویژه برای شرکت‌ها و کسب‌وکارهایی که به‌تازگی راه‌اندازی می‌شوند. از سوی دیگر از دیدگاه افراد تحت مطالعه فراهم بودن شرایط تولید مانند در دسترس بودن انواع نهاده‌ها، زمین و امکانات از دیگر عوامل محیطی است که باید به فراهم بودن آن توجه بسیاری شود. در قسمتی از این پژوهش نیز، میزان کارآفرین شدن در بین دانشجویان نشان داد که میزان کارآفرین شدن در بین این افراد در سطح متوسط و رو به افزایش است و با فراهم بودن شرایط و موقعیت لازم، دانشجویان برای تغییر وضعیت شغلی خود تمایل به راه‌اندازی کسب‌وکار جدید و کارآفرین شدن را دارند.

افزون بر این، در مطالعه حاضر میزان تأثیر ویژگی‌های فردی، عوامل محیطی و توانایی فردی بر کارآفرین شدن دانشجویان موردتحقیق واقع شد. نتایج گویای این مطلب است که جنسیت تأثیر مهمی در کارآفرین شدن دارد. همچنین در بخش سطح تحصیلات نیز مشخص شد که بین این متغیر با کارآفرین شدن رابطه معنی‌داری وجود دارد بدین معنی که هر چه سطح تحصیلات افراد بالاتر باشد تمایل آن‌ها به کارآفرینی و کارآفرین شدن افزایش پیدا می‌کند و نقش مؤثری بر راه‌اندازی کسب‌وکار جدید و ریسک کردن در این زمینه دارد. از طرف دیگر، مشخص شد که میان کارآفرین شدن و توانایی فردی رابطه معنی‌دار دیده می‌شود. به‌عنوان مثال افرادی که دارای مهارت‌های کارآفرینی باشند نسبت به افرادی که فاقد این نوع مهارت هستند راحت‌تر قادر به انجام فعالیت‌های کارآفرینی هستند. از سویی دیگر، این افراد می‌توانند با شرایط سخت و پرخطر راحت‌تر برخورد کنند و سختی کار را تحمل نمایند. همچنین افرادی که دارای مهارت کارآفرینی هستند برای رسیدن به موفقیت از هیچ نوع تلاش و پشتکاری فروگذاری نمی‌کنند. در این زمینه افرادی که دارای این توانایی و مهارت کارآفرینی هستند می‌توانند به‌خوبی رهبری گروه را بر عهده بگیرند و برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری صحیحی برای انجام امور داشته باشند. لذا این یافته با نتایج مطالعه

(2007) adelaja et al و مسعود نیا (۱۳۸۶) مطابقت دارد. آن‌ها بیان کردند که ویژگی‌های شخصیتی از جمله تلاش و پشتکار، مخاطره پذیری نقش مهمی در میزان کارآفرینی دارد. در یکی دیگر از بخش‌های این مطالعه، به اولویت‌بندی مهم‌ترین عوامل محیطی اثرگذار بر کارآفرین شدن دانشجویان پرداخته شده است. در بخش حمایت‌های مالی مشخص گردید که سرمایه‌گذاری در کسب‌وکارهای کوچک و نوپا نقش بسیار مهمی در ماندگاری و پابرجایی آن دارد چراکه با سرمایه‌گذاری صحیح و به‌موقع می‌توان به راحتی با مشکلات مالی مقابله کرد. همچنین با فراهم شدن وام‌های کم‌بهره از سوی مؤسسات مالی و اعتباری نیز می‌توان کمک زیادی به فعالیت‌های کارآفرینی کرد. علاوه بر مؤسسات دولتی نیز با دسترسی به منابع مختلف مالی از جمله بانک‌های خصوصی نیز می‌توان به سادگی سرمایه موردنیاز یک کسب‌وکار را فراهم نمود. یافته این بخش از مطالعه با نتایج تحقیق یعقوبی فرانی و همکاران (۱۳۹۳) همخوانی دارد. آن‌ها نشان دادند که ارتباط معنی‌داری بین ویژگی‌های شخصیتی، اقتصادی و شرایط اجتماعی وجود دارد. عامل دیگری که مورد بررسی واقع شد، حمایت‌های اجتماعی بود که مشخص شد که آشنایی با شیوه عملکرد افراد کارآفرین می‌تواند نقش مؤثری در فعالیت‌های کارآفرینی داشته باشد، از طرف دیگر هراندازه افرادی که وارد حیطه کارآفرینی می‌شوند، بتوانند به کارآفرینان موفق دسترسی داشته باشند بر میزان موفقیت آن‌ها تأثیر خواهد گذاشت چراکه ارتباط با کارآفرینان موفق می‌تواند به عنوان یک الگوی مناسب تلقی شود و از ترک افرادی که به‌تازگی وارد این حوزه شدند جلوگیری کند. این یافته با نتایج حاصل از مطالعه (2005) Cavalcanti & Tavares مطابقت دارد. آن‌ها دریافتند که شرایط فرهنگی و اجتماعی، آداب و سنن هر کشور در نرخ کارآفرین شدن و توسعه کارآفرینی نقش مؤثری دارد. در خصوص حمایت‌های سیاسی نیز مشخص شد که وجود فشارهای بیرونی مانند وجود محصولات وارداتی می‌تواند تأثیر منفی بر فعالیت‌های کارآفرینی داشته باشد. همچنین عامل محیطی دیگر در این حوزه وجود مشاغل مختلف در جامعه و نیز قدرت و توانایی چانه‌زنی است. اگر افراد فاقد قدرت چانه‌زنی با خریداران و عرضه‌کنندگان باشند ممکن است دچار مشکلات مختلف و مواجه شدن با ریسک‌های متعددی باشند. در زمینه حمایت‌های دولتی و زیرساختی نیز می‌توان این‌گونه بیان نمود که وجود خدمات مشاوره‌ای در زمینه‌های مختلف از جمله مالی نقش مهمی در فعالیت‌های کارآفرینی دارد. در این زمینه می‌توان به وجود عوامل رقابتی بین مؤسسات تأمین‌کننده منابع مالی نیز اشاره نمود. همچنین وجود تعرفه‌های مالیاتی و مشوقی برای ادامه فعالیت کارآفرینان محسوب می‌شود که دولت و برنامه‌ریزان باید به آن توجه کافی داشته باشند. همچنین در خصوص حمایت‌های قانونی و نهادی نیز باید به وجود قوانین حق مالکیت و ثبت آن برای کارآفرینان اشاره کرد، افزون بر این، اطلاع و آگاهی از قوانین و مقررات حمایتی نیز می‌تواند عامل اثرگذار و مشوق مهمی در ادامه فعالیت‌های کارآفرینی

افراد کارآفرین داشته باشد. تمامی این موارد نشان می‌دهند که عوامل محیطی نقش مهمی در کارآفرین شدن افراد و ورود آن‌ها به فعالیت‌های کارآفرینی داشته باشد. به‌طور کلی نتایج این بخش با مطالعه Welter & Smallbone 2011 همخوانی دارد. آن‌ها بیان کردند که عوامل نهادی، دولتی و سیاسی تأثیر بسزایی در توسعه کارآفرینی دارد.

پیشنهادها

با توجه به تأثیر عوامل فردی و محیطی بر ویژگی‌های کارآفرینی دانشجویان توصیه می‌شود با آموزش‌های همگانی به نهادهای اجتماعی از جمله نهاد خانواده و نهادهای آموزشی، آن‌ها را نسبت به پرورش فرزندان خود به‌گونه‌ای که ویژگی‌های کارآفرینی از قبیل رهبری، انعطاف‌پذیری و مهارت تقویت شود، آگاه کنند.

- ایجاد مراکزی در جهت افزایش دسترسی به کارآفرینان مجرب و مشاوره با آن‌ها.

- استفاده از رسانه‌های ارتباطات جمعی در خصوص ارائه آموزش‌های کارآفرینانه.

- وجود مشوق‌ها و معافیت‌های مالیاتی برای دانشجویان بارو حیه کارآفرینانه.

- برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری دولت در جهت حمایت از کارآفرینان دانشگاهی و به‌ویژه دانشجویان.

- حمایت مالی از افراد کارآفرین و پرداخت وام‌های کم‌بهره در جهت تقویت ایده‌های کارآفرینانه.

- برگزاری دوره‌های کارآفرینی جهت بروز ویژگی‌های کارآفرینانه و شکوفا شدن شخصیت کارآفرینانه.

منابع و مآخذ

۱. احمدپورداریانی، م. (۱۳۹۳). کارآفرینی، تعاریف، نظریات، الگوها. چاپ دوم، تهران: پردیس.
۲. احمدی، پ.، باباشاهی، ج.، و خدائشاس، ل. (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین عوامل شخصیتی و کارآفرینی (پژوهشی پیرامون کارکنان شرکت داده‌ورزی سداد). پژوهش‌های مدیریت منابع سازمانی، دوره ۱، شماره ۳، صفحات ۱-۲۲.
۳. اردکانی، س.، حاتمی نسب، ح.، و طالعی فر، ر. (۱۳۸۹). خلاقیت و رفتار کارآفرینانه، مدیریت تکنولوژی. کنفرانس خلاقیت شناسی، مدیریت و مهندسی نوآوری.
۴. بارانی، ش.، زرافشانی، ک.، دل انگیزان، س.، و حسینی لرگانی، م. (۱۳۸۹). تأثیر آموزش کارآفرینی بر رفتار کارآفرینانه دانشجویان دانشگاه پیام نور کرمانشاه: رویکرد مدل‌سازی معادله ساختاری. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، شماره ۵۷، صفحات ۱۰۵-۸۵.
۵. جهانگیری، ع.، و کلانتری ثقفی، ربابه. (۱۳۸۷). بررسی و سنجش ویژگی‌های کارآفرینی مدیران، مطالعه موردی: شرکت مخابرات. توسعه کارآفرینی، سال ۱، شماره ۱، صفحات ۸۷-۱۱۰.
۶. حاجی قربانی، م. (۱۳۸۹). استراتژی توسعه

pdf.

19. Esmail, M., Khaled, SA. Osman, M., Jusoff, R., & Abdorahman, N. (2009). Entrepreneurship Plan Among Malaysian Students. *International Journal of Business and Management*, 4(10): 5460-.
20. Galloway, L. (2005). Enterprise Skills for the Economy. *Journal of Education & training*, 47(1):717-.
21. Karimi, S. Biemans, H. Chizari, M. & Molder, M. (2012). The Impact of Environmental & Cultural Factors on Students Entrepreneurial Intentions Agriculture. *Entrepreneurship Development*, 5 (3): 105124-.
22. Koellinger, P., Minniti, M., & Schade, C. (2007). I think I can: Overcon Dence & Entrepreneurial Behavior. *Journal of Economic Psychology*, 28(4):502-527.
23. Kristiansen, S., & Indarti, N. (2004). Entrepreneurial Intention among Indonesian and Norwegian Students. *Journal of Enterprising Culture*, 12(1): 5578-.
24. Luthje, C., & Franke, N. (2004). Fostering Entrepreneurship through University Education & Training Lessons: Lessons from Massachusetts Institute of Technology. 2nd Annual Conference on: Innovative Research in Management, May 9 – 11, Stockholm, Sweden.
25. Matviuk, S.G. (2010). A study of Peruvian Entrepreneurs Leadership Expectations. *Jornal of American Academy of Business*, 16(1): 6570-.
26. Rasmussen, E., Sorheim. (2006). Action Entrepreneurship Education. *Journal of Technovation*, 26:185194-.
27. Santon, M. (2010). The Impact of Higher Education on Entrepreneurial Intention of University Student in China. *Academy of Management*, (9): 114-.
28. Schwartz, Y., Weizman, A., Fortus, D., Krajcik, J., & Reiser, B.J. (2009). The IQWST Experience: Using Coherence as a Design Principle for a Middle School Science Curriculum. *Journal of Elementary School*, 109(2): 199–219.
29. Turker, D., & Selcuk, S. (2009). Which Factors Affect Entrepreneurial Intention of University Students?. *Journal of European Industrial Training*, 33(2):142159-.
30. Welter, F., & Smallbone, D. (2011). Institutional Perspectives on Entrepreneurial Behavior in Challenging Environments. *Journal of Small Business Management*, 49 (1): 107۱۲۵-.
- کارآفرینی در ایران طبق تجربیات دیگر کشورها. نشریه کارآفرینی و تعاون، صفحات ۴۳-۵۸.
۷. حسینی فهرجی، ه، نصیری پور، ا. ف، و رئیس، پ. (۱۳۹۰). عوامل زیست‌محیطی مؤثر بر توسعه کارآفرینی سازمانی در بیمارستان‌های دولتی ایران. مدیریت بهداشت و درمان، دوره ۳، شماره ۲ و ۱، صفحات ۲۳۷-.
۸. رازقندی، ن، و درانی، ک. (۱۳۸۸). شناسایی عوامل فردی و محیطی مؤثر بر موفقیت کارآفرینان برتر استان تهران جهت ارائه الگوی آموزشی. نشریه توسعه کارآفرینی، دوره ۲، شماره ۶، صفحات ۳۹-۵۶.
۹. رحمانیان کوشکی، م، چیدری، م، و هواسی، ع. (۱۳۹۱). بررسی عوامل اثرگذار بر قصد کارآفرینانه‌ی دانشجویان کشاورزی دانشگاه آزاد ایلام. فصلنامه توسعه کارآفرینی، سال ۴، شماره ۱۵، صفحات ۱۲۵-۱۴۴.
۱۰. زالی، م، مدهوشی، م، و کردنائیچ، ا. (۱۳۸۶). ارزیابی مشخصه‌های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه مازندران. فصلنامه مدرس علوم انسانی، ویژه‌نامه مدیریت، دوره ۱۱، شماره ۵۵، صفحات ۱۱۳-۸۱.
۱۱. سعیدی مهرآباد، م، و مهتدی، م. (۱۳۸۷). تأثیر آموزش کارآفرینی بر توسعه رفتارهای کارآفرینانه (مطالعه موردی: آموزش‌های کارآفرینی وزارت کار و امور اجتماعی). توسعه کارآفرینی، دوره ۱، شماره ۲، صفحات ۵۷-۷۴.
۱۲. مسعود نیا، ا. (۱۳۸۶). بررسی اعتبار پارادایم‌های شخصیتی در مطالعه و پیش‌بینی کارآفرینی. دومانه‌نامه دانشور رفتار، سال چهاردهم، شماره ۲۳.
۱۳. یعقوبی فرانی، ا، سلیمانی، ع، و موحدی، ر. (۱۳۹۳). تحلیل عوامل مؤثر بر کارآفرینی زنان روستایی. مطالعات اجتماعی روان‌شناختی اجتماعی زنان، سال ۱۲، شماره ۴، صفحات ۷-۴۲.
۱۴. Adelaja, S., Peterson, C., Beth lake, M., Popelier, C., & Rustem, B. (2007). Enabling Innovation in Michigan Agriculture. Available Agriculture Report. East Lansing: MSU land policy Institute, Report # 200702-.
15. Cavalcanti, T., & Tavares, J. (2005). Assessing the Engines of Liberation: Home Appliances and Female labor Force Participation. Retrieved from: <http://ics.purdue.edu/~tcavalca/research/>
16. David J, L., & Kerry M, W. (2003). The Controversial Role of Personality Traits in Entrepreneurial Psychology. *Journal of Education & Training*, 45(6): 34145-.
17. Davidson, P., & Honig, B. (2003). The Role of Social & Human Capital Among Nascent Entrepreneurs. *Journal of Business Venturing*, 18: 301-331.
18. Elisa, G., Carayannis, D.E., Mike V.S., Stefania, Z., & Andreas, A. L. (2006). Do entrepreneurship Programmes Raise Entrepreneurial Intention of Science & Engineering Students, The Effect of learning, Inspiration Resources. *Engines of Liberation Oct 2005*.

